

Antisemittismen

Hva er antisemittisme?

Ordet antisemittisme møter vi i lærebøker og forskningslitteratur, i politiske debatter og i pressen. *Men hva er egentlig antisemittisme? Hvor kommer antisemittismen fra, og hvordan har den endret seg gjennom historien? Og hvilke uttrykksformer får den i dagens samfunn?*

Ordet

Ordet antisemittisme brukes i dag som en fellesbetegnelse for negative forestillinger om og handlinger rettet mot jøder som jøder. Et trekk ved antisemittiske forestillinger er nettopp påstanden om at jøder alltid tenker og handler som jøder, og ikke som enkeltpersoner med ulike oppfatninger, verdier og identiteter.

Antisemittismen kan komme til uttrykk både som ideologi og forestillinger, og som handlinger – fra sjikane og diskriminering til statlig organisert vold. Det er i en slik bred betydning vi bruker ordet antisemittisme i denne nettressursen.

Historien

Antisemittismen forbindes gjerne med Holocaust: nazistenes forsøk på å tilintetgjøre de europeiske jødene under andre verdenskrig. Holocaust er da også uten tvil det mest ekstreme uttrykket hatet mot jødene noen gang har fått.

Antisemittiske forestillinger har imidlertid svært lange røtter i europeisk historie. Frem til Opplysningstiden på 1700-tallet var fiendtligheten mot jødene hovedsakelig religiøst begrunnet. Jødene ble beskyldt for å være fiender av kristendommen, og for å true de kristne samfunnene. De ble også stemplet som barnemordere, djeveldyrkere og gudsbespottere.

I løpet av 1700- og 1800-tallet ble den religiøse argumentasjonen supplert med og delvis erstattet av nye ideologiske motiver. Jødene ble nå karakterisert som en kultur, nasjon og/eller «rase», og ikke bare som en religiøs gruppe. Dermed ble det hevdet at deres negative egenskaper var lagret «i blodet». Ifølge tilhengerne av denne moderne, rasistiske antisemittismen fortsatte jødene å være jøder selv om de konverterte til kristendommen. Mot slutten av 1800-tallet vokste det også frem nye partier og organisasjoner som gjorde antisemittismen til en kampsak. Antisemittismen ble en del av den politiske kulturen i flere europeiske land.

Antisemittiske forestillinger lever videre i vår egen tid. De siste årene har det for eksempel vært rettet flere terrorangrep mot jødiske mål. I Norge er det blitt dokumentert at ordet «jøde» brukes som skjellsord blant skoleelever. Kunnskap om antisemittismens historie er derfor fremdeles aktuell og viktig.

Makt og konspirasjon

Et vanlig motiv i antisemittismens historie er fremstillingen av jødene som både mektige og truende. Fiendtligheten mot jødene har i nesten alle historiske faser vært knyttet til konspirasjonstenkning. Dette er et ord som går igjen i tekstene, og som derfor bør forklares nærmere.

Konspirasjonstenkning bygger på påstander om at verden styres i det skjulte av en eller flere mektige og ondskapsfulle grupper. Blant dem som slutter opp om en slik tenkemåte, hevdes det altså at det finnes en skjult sammensvergelse som styrer utviklingen i samfunnet. Konspiratørene fremstilles som bortimot allmektige. Det hevdes at de kontrollerer politiske partier, pengeøkonomien og massemediene, og at de bruker sin makt til å spre kaos, umoral og ulykker.

I antisemittisk propaganda har jødene blitt beskrevet nettopp som en mektig, velorganisert trussel. I middelalderen ble det påstått at en jødisk sammensvergelse arbeidet for å ødelegge det kristne samfunnet innenfra. På 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet ble det hevdet at en slik sammensvergelse truet med å undergrave «rasen», samfunnsfellesskapet, kulturen og nasjonen. Et av de viktigste trekkene ved den nazistiske antisemittismen var nettopp påstanden om at jødene arbeidet systematisk og i det skjulte for å erobre verdensmakten. Gjennom historien har slike forestillinger blitt brukt til å rettferdiggjøre diskriminering, fordrivelser, voldelige overgrep – og i siste instans folkemord.

I tekstene som følger, vil vi ta for oss hvordan antisemittismen har kommet til uttrykk i forskjellige faser, og de ulike virkningene den har fått. Vi legger vekt på både brudd og kontinuitet. Med brudd mener vi at antisemittismen har forandret seg over tid, i takt med samfunnsendringer. Med kontinuitet sikter vi til at enkelte sentrale trekk ved antisemittismen har levd videre under skiftende historiske forhold.